

Foto's

Hendrik Ollivier

1. Inleiding

In de korte inleiding op deze bijdrage in de vorige editie werd een warm pleidooi gehouden om foto's als historische bron te integreren in het wetenschappelijk onderzoek. De voorbije tien jaar is er een en ander veranderd, vooreerst bij de historici zelf. In de vakgroepen geschiedenis aan de Belgische universiteiten is het omgaan met niet-geschreven bronnen, beeldmateriaal en foto's in het bijzonder, vast onderdeel van de opleiding geworden. Dit weerspiegelt zich ook meer en meer in de masterscripties en in het onderzoek. Diezelfde evolutie zien we in de instellingen. Stadsarchieven pakten tien jaar geleden al uit met hun fotocollecties. Tegenwoordig is de tendens om foto's te zien als belangrijk en integraal onderdeel van archieven vrijwel algemeen. Er wordt ook meer werk gemaakt van de ontsluiting van foto's. De technische evolutie, namelijk de digitalisering van de fotografie, speelt hierin een belangrijke rol. Niet zozeer het maken van foto's is veranderd, vooral de manier waarop ze gereproduceerd en verspreid worden is ongelooflijk vergemakkelijkt. In veel instellingen worden online catalogi gemaakt, waarbij behalve een beschrijving ook een afbeelding wordt getoond. Meer dan catalogi zijn het echte databanken waar de documenten zelf online kunnen bekeken worden. In sommige gevallen zijn deze beeldbanken virtuele catalogi van een welbepaalde collectie, in de meeste gevallen brengen ze verschillende collecties op een virtuele manier bijeen, dikwijls rond een bepaalde stad of regio, soms ook rond een bepaald thema of studieveld. Kenmerkend voor de meeste beeldbanken is hun interactiviteit: bijna altijd wordt een oproep gedaan om materiaal aan te brengen of om het aangeboden materiaal in de beeldbank te helpen duiden. Zo dragen de beeldbanken niet alleen bij tot de ontsluiting van het visuele erfgoed; ze dragen ook in belangrijke mate bij tot het opsporen en bewaren ervan.

Deze evolutie valt uiteraard alleen maar toe te juichen. Een goede tien jaar geleden was er nauwelijks een overzicht van fotobewaarplaatsen, van de meeste collecties waren er evenmin catalogi. Bovendien kon terecht gevreesd worden dat zeer veel waardevol materiaal verloren zou gaan. Nu wordt er in veel instellingen werk gemaakt van catalogi, worden databanken aangelegd, kunnen collecties online geraadpleegd worden. Beeldbanken lanceren met succes oproepen naar beeldmateriaal, waardevol materiaal wordt opgevist en meteen raadpleegbaar gemaakt voor het breedst mogelijke publiek.

Als auteur van deze bijdrage is dit tegelijk ook een beetje frustrerend. In de vorige editie benadrukten we dat het nog niet mogelijk was een volledig overzicht te maken, in de overtuiging dat heel veel collecties niet gekend waren of een sluimerend bestaan leidden in een of andere instelling, waar geen werk gemaakt werd van de ontsluiting. Nu worden we op volle snelheid voorbij gestoken door een veel krachtiger medium, een volledig overzicht proberen te maken blijft een hachelijke onderneming. Met stellige zekerheid kunnen we zeggen dat deze bijdrage bij het ter perse gaan al gedateerd zal zijn. We pretenderen bijgevolg absoluut niet een volledig, maar wel een oriënterend overzicht te bieden, waarmee een ondernemende onderzoeker, geholpen door andere zoekinstrumenten, gemakkelijker zijn weg zal vinden.

2. Bibliografie

- BALHAUS (E.). Dorfentwicklung im Spiegel der Fotografie, in *Fotogeschichte*, 1984, p. 59-70.
- BALHAUS (E.). Fotografie auf dem Land. Ein Beitrag zu einer Geschichte des Mediums "von unten", in *Fotogeschichte*, 1985, p. 21-32.
- BOURDIEU (P.). *Un art moyen. Essai sur les usages sociaux de la photographie*. Parijs, 1965.
- DANOVITCH (S.). Photographs as historical evidence, in *Picturescoop*, 1982, p. 52-56.
- FREUND (G.). *Photography and Society*. Londen, 1980.
- HAUS (A.). Geschichte und Fotografiengeschichte des 19. Jahrhunderts. Diskussionsprotocoll der Arbeitsgruppe, in *Fotogeschichte*, 1982, p. 19-20.
- HOCHREITER (O.). Bauerliches Leben in fotografischen Bildern, in *Fotogeschichte*, 1982, p. 45-58.
- HOFFMANN (D.). Private Fotos als Geschichtsquelle, in *Fotogeschichte*, 1982, p. 49-58.
- HOFFMANN (D.). Fotografie als historisches Dokument, in *Fotogeschichte*, 1985, p. 3-14.
- KEENAN (C.). On the Relationship between Personal Photographs and Individual Memory, in *History of Photography*, 1998, p. 60-64.
- JÄGER (J.). *Photographie: Bilder der Neuzeit. Einführung in die Historische Bildforschung*. Tübingen, 2000.
- JANUARIUS (J.). Picturing everyday life of Limburg miners: photographs as a historical source, in *International Review of Social History*, 2008, nr. 2, p. 293-312.
- KERBS (D.). Aus dem imaginären Museum der Amateurfotografie: Otto Seibt, 1890-1974, in *Fotogeschichte*, 1990, p. 39-48.
- KORSTEN (M.). Fotografie als historische bron, in *Theoretische Geschichte*, 1997, p. 52-61.
- KUNT (E.). Fotografie und Kulturforschung, in *Fotogeschichte*, 1986, p. 13-31.
- KUHNEL (P.). Fotografische Berufsdarstellungen im 19. Jahrhundert, in *Fotogeschichte*, 1982, p. 3-14.

- MILTON (S.). Argument oder Illustration. Die Bedeutung von Fotodokumenten als Quelle, in *Fotogeschiede*, 1988, p. 61-90.
- NEIFEIND (H.). Das Foto als Quelle. Zur Interpretation einer zeitgenössischen Bildquelle, in *Fotogeschiede*, 1986, p. 64-66.
- OLIVER (G.). *Photographs and Local History*. London, 1989.
- OLLIVIER (H.) e.a. *Met licht geschreven. Foto's uit een eeuw dagelijks leven*. Gent, 1994.
- PERONI (M.). Quelle validité documentaire pour le matériau photographique en sciences sociales? Le cas de la photographie du travail, in PERONI (M.), ROUX (J.) e.a. *Le travail photographié*. Saint-Etienne, 1996.
- RIEGO (B.), VEGA (C.). *Photography and Historical Methodology: Two Texts for a Debate*. Santander, 1994.
- SCHMITT (J.) e.a. *Fotografie und Realität. Fallstudien zu einen ungeklärten Verhältnis*. Opladen, 2000.
- STEEN (J.). Fotoalbum und Lebensgeschichte, in *Fotogeschiede*, 1983, p. 55-67.
- STEEN (J.). Fotografiëgeschiede als Kunstgeschiede, Fotografie als "optische Sozialgeschiede" und die industrielle Revolution, in *Fotogeschiede*, 1982, p. 13-17.
- STILLE (E.). Kinderfotos als sozio-kulturelle Quelle, in *Fotogeschiede*, 1981, p. 29-40.
- TAGG (J.). *The Burden of Representation. Essays on Photographies and Histories*. Amherst, 1988.
- TENORTH (H.-E.). Das unsichtbare Zeigen – das sichtbare Verstehen. Fotografien als Quelle zur Analyse von Erziehungsverhältnisse, in *Fotogeschiede*, 1997, p. 51-56.
- THURNER (I.). Grauenhaft. Ich muss ein Foto machen. Tourismus und Fotografie, in *Fotogeschiede*, 1992, p. 23-42.
- VAN DER HEIJDEN (C.), ROOIJAKKERS (G.). *Kempische boeren en Vlaamse vissers. Kunstenaars en volkscultuur omstreeks 1885: Victor de Buck en Joseph Gindra*. 's Hertogenbosch, 1993.
- WAIBL (G.). Fotografie und Geschiede, in *Fotogeschiede*, 1986, p. 3-12; 1986, p. 3-10; 1987, p. 3-12.
- WOLF (H.). Positivismus, Historismus, Fotografie. Zu verschiedenen aspekten der Gleichsetzung von Geschiede und Fotografie, in *Fotogeschiede*, 1997, p. 31-44.

3. Een belicht geheugen. Foto's als historische bron

Om een zicht te krijgen op de mogelijkheden van het gebruik van foto's als historische bron is enig inzicht in de geschiedenis van de fotografie zoniet onontbeerlijk, in ieder geval toch verhelderend. De fotografie werd in 1839 bijna gelijktijdig in Frankrijk en Engeland uitgevonden. De nieuwe uitvinding was allesbehalve een toevalstreffen. Ze was het resultaat van een lang en geduldig zoeken. Ze kaderde perfect in de positivistische tijdgeest van het begin van de vorige eeuw. Eindelijk had men een middel gevonden om de zichtbare wereld op een uiterst objectieve wijze te registreren, zonder de hinderlijke, interpreterende tussenkomst van een tekenaar, schilder of andere "artiest".

De eerste toepassingen van de fotografie illustreerden duidelijk deze zienswijze. Men maakte gebruik van de nieuwe techniek om het bouwkundig patrimonium van de steden, waarvan het uitzicht door de industriële revolutie in snel tempo veranderde, te registreren. Daartoe werden soms grootse projecten opgezet, in opdracht van de overheid. De neerslag van dergelijke projecten vinden we nog grotendeels terug in de archieven van de grote steden, het zijn de foto's van Fierlants, Ghémar en anderen. Vanuit dezelfde optiek werden reproducties gemaakt van kunstwerken of werd de fotografie gebruikt als wetenschappelijk hulpmiddel. De fotografie bood in dit opzicht inderdaad mogelijkheden die voordien niet bestonden. Dergelijke toepassingen zijn nog steeds aan de orde. Het Koninklijk Instituut voor het Kunstpatrimonium is al jaren bezig met het aanleggen van een indrukwekkende catalogus van het historisch erfgoed, ook het Sint-Lucasarchief in Brussel repertorieert op een vergelijkbare manier het bouwkundig patrimonium.

De toepassingen van de fotografie bleven echter niet lang beperkt tot dit terrein. De nieuwe techniek vond zeer snel diverse toepassingen. De fotohistorici zijn het er over eens dat vooral de portretkunst in belangrijke mate heeft meegepeeld in de verspreiding van de fotografie. Daarbij werd tegemoet gekomen aan een maatschappelijke behoefte. In navolging van de adel, die zich al eeuwenlang door schilders liet portretteren, maakte de opkomende burgerij en kleinburgerij van de nieuwe techniek gebruik om zich op haar beurt te laten vereeuwigen. De reproduceerbaarheid van de foto's maakte het mogelijk de foto's aan verwanten of relaties uit te delen. Ook dit soort "carte de visite"-foto's vinden we talrijk terug in de archieven, al dan niet onder de vorm van albums (onder meer in het Archief van het Koninklijk Paleis). Daarmee is een tweede belangrijke troef van de fotografie aangeraakt: haar reproduceerbaarheid. Beelden konden op relatief gemakkelijke manier gedupliceerd worden en op ontelbare exemplaren verspreid. Eenmaal de techniek gevonden om foto's te drukken, was het hek helemaal van de dam en was een nieuw massamedium geboren. Hier zijn we echter al een flink eind verwijderd van het "objectief registreren van de zichtbare werkelijkheid".

Keren we daarom nog even terug naar onze "portrettrekker". Door de relatief eenvoudige en vooral goedkope manier van werken zou hij snel de vroegere portretschilder gaan verdringen. Deze laatste probeerde het hoofd boven water te houden door zich het predicaat "kunstenaar" toe te eigenen. In die context ontstond een dispuut dat slechts decennia later definitief zou beslecht worden. We gaan er graag kort op in omdat het ons toelaat op een eenvoudige en beknopte manier de mogelijkheden en de beperkingen inzake het gebruik van foto's als historische bron te schetsen.

De vraag of fotografie al dan niet kunst is, heeft gedurende jaren de theorievorming rond fotografie gedomineerd. Al vroeg in de 19^e eeuw probeerden sommige fotografen zich van anderen te onderscheiden door het maken van "kunstzinnige" foto's. Aanvankelijk gebeurde dit door gebruik te maken van schilderachtige effecten ("picturalisme"). Vanaf de jaren 1920 kozen baanbrekende fotografen resoluut voor een eigen weg, gebruik makend van opnamehoek, lenzen en alle andere technieken die de fotografie bood. Kunsthistorici wierpen zich met overgave op de studie van de nieuwe kunstvorm. Ze verschoven het accent van de foto als venster (op de wereld) naar de foto als spiegel (van de kunstenaar).

Voor historici doet het uiteraard niets terzake of fotografie al dan niet als kunst wordt beschouwd. Het belangrijkste is dat met het accepteren van de fotograaf als interpreterend subject achter de camera, ook de mythe van de fotografie als absoluut objectieve registratie in duigen valt. Het lijkt vanzelfsprekend maar toch blijft die mythe een zeer hardnekkig bestaan leiden (letten we bijvoorbeeld op het taalgebruik: een foto wordt nog steeds niet “gemaakt” maar “genomen” of zelfs “getrokken”).

Een fotograaf kan op velerlei manieren het uiteindelijke beeld bepalen: hij selecteert een onderwerp, hij bepaalt de cadrage en daarmee ook wat (net wel) in beeld komt of wat (net) niet. De opnamehoek bepaalt hoe wij later tegen het onderwerp aan-, op- of neerkijken. Met scherptediepte kunnen bepaalde relaties gelegd worden tussen verschillende onderwerpen in beeld, of omgekeerd, kan iets van een achtergrond losgemaakt worden. Een foto is ook steeds een zeer beperkte uitsnijding uit de tijd. Zij wordt letterlijk in een flits gemaakt. We gaan er niet verder op in, het is echter duidelijk dat de fotograaf en/of zijn opdrachtgever het beeld in aanzienlijke mate bepalen. De belangrijkste consequentie daarvan is dat op een foto, net als op elk ander document, de regels van de historische kritiek moeten worden toegepast. We moeten ons de vraag stellen naar het wat, waar, wanneer, wie en waarom van de foto. Daarvoor kunnen we een beroep doen op andere bronnen of kunnen we een aantal gegevens uit de foto zelf afleiden. De aanwezigheid van gebouwen, personen, de kledij en dergelijke kunnen ons een aanduiding geven van plaats en tijd. Enige kennis van de technische ontwikkeling van de fotografie kan daarbij eveneens van bijzonder nut zijn. Slechts wanneer al deze voorwaarden vervuld zijn, kan een foto fungeren als betrouwbare bron.

Waar het subjectieve gehalte van een foto ons een aantal beperkingen oplegt, creëert precies die subjectiviteit ook een aantal mogelijkheden. Net als de kunsthistoricus kan ook de historicus op de eerste plaats geïnteresseerd zijn in de persoon achter de camera. De aandacht zal daarbij wellicht minder gaan naar de fotograaf als individuele kunstenaar dan wel naar de fotograaf als vertegenwoordiger van een bepaalde groep. Met andere woorden: de fotografie opent talrijke mogelijkheden op het terrein van de mentaliteitsgeschiedenis. Dit geldt niet alleen voor reportagefotografie maar minstens evenzeer voor alles wat zich op het banale dagdagelijkse niveau van de amateurfotografie afspeelt. Een eenvoudig voorbeeld: bij de voorbereiding van een project rond fotografie en dagelijks leven stelden we vast dat bij familiefoto's van boerengezinnen, het paard bijna altijd mee op de foto stond. Dergelijke foto's zijn niet zo zeer interessant om te weten hoe een boerenpaard eruit zag, dan wel omdat we eruit kunnen afleiden hoe belangrijk het paard was op een boerenbedrijf!

Ten slotte is er nog een ander gegeven waarmee we rekening moeten houden bij het situeren van de mogelijkheden van foto's als historische bron. In de vakliteratuur heeft men het in dit geval over de “fotografische paradox”. Daarmee wordt gewezen op het tweeslachtige karakter van de fotografie. Niemand zal de bepalende invloed van de fotograaf nog ontkennen, toch blijft het feitelijke registreren een mechanische aangelegenheid. Enigszins vereenvoudigd gezegd: als de fotograaf op het knopje drukt, wordt wat zich voor de lens bevindt op de film geregistreerd. Soms worden ook zaken geregistreerd zonder dat dit de bedoeling was. Zaken die voor de fotograaf bijzaak waren en helemaal niet in de focus

staan, kunnen voor de historicus precies het interessevoorwerp uitmaken. In de etnologie bijvoorbeeld maakt men hiervan dankbaar gebruik; 19^e-eeuwse foto's worden vanuit de huidige stand van het onderzoek opnieuw bekeken. Details in kleding of sieraden met een bijzondere betekenis, die men niet terugvindt in de geschreven bronnen omdat niemand het toen nodig achtte dit te noteren, kan men aan de hand van foto's opnieuw bestuderen, ook al had de toenmalige fotograaf er evenmin aandacht voor.

We besluiten dat, naargelang van de vraagstelling, uiteindelijk alle soorten foto's op diverse wijzen als bron voor geschiedschrijving kunnen fungeren, op voorwaarde ten minste dat de bron op dezelfde kritische manier wordt benaderd als alle andere bronnen.

4. Bewaarplaatsen

Er werden nog maar weinig overzichten gemaakt. Een paar goede voorbeelden zijn:

GOBYN (R.). Beelden als bron en illustratie na 1880, in ART (J.), ed. *Hoe schrijf ik de geschiedenis van mijn gemeente?* Gent, 1995, dl. 3a, p. 201-217.

EELBODE (E.). Fotografie in Vlaanderen, in *Gids Kunst in Vlaanderen*, aflevering 7, december 1999.

4.1. Fotomusea

Ons land is twee fotomusea rijk. Het FotoMuseum in Antwerpen en het Musée de la Photographie in Charleroi genieten internationale faam.

In de fotomusea vormen de foto's zowel het verzamelobject als voornaamste studieobject. Het lijkt ons derhalve gepast dit overzicht met deze instellingen aan te vangen. Laat er echter geen misverstand ontstaan: de fotomusea zijn geen beeldbanken. De foto als afbeelding komt er meestal niet op de eerste plaats. De fotografie wordt er bestudeerd in zeer ruime zin, met zowel aandacht voor de technische ontwikkeling, de kunsthistorische stromingen, de fotografie als medium en uiteindelijk de vraagstelling naar de maatschappelijke betekenis van de fotografie. Ook de collectievorming in beide musea getuigt van een brede visie.

4.1.1. FotoMuseum Provincie Antwerpen (www.fotomuseum.be)

Het fotomuseum van Antwerpen bezit circa 60.000 gecatalogiseerde foto's. Via het geautomatiseerde bestand konden we opmaken dat het foto's betreft van meer dan 2000 fotografen uit de hele wereld, waaronder 800 Belgen. Ongeveer 10.000 foto's werden in België genomen. De oudste foto's gaan terug tot de uitvinding van de fotografie. De foto's worden individueel in detail beschreven (fotograaf, onderwerp, plaats, datum, techniek, formaat) en geautomatiseerd ontsloten.

Daarnaast beschikt het museum over een collectie van meerdere tienduizenden negatieven en afdrukken, waaronder enkele interessante, doch voorlopig slechts rudimentair ontsloten bestanden. Het betreft de archieven van Frank Philippi (negatieven en contactafdrukken), Suzy Embo (negatieven en foto's), Willy

Kessels (foto's, negatieven en archivalia), de Union Coloniale Belge (diapositieven over Congo), Frans Van de Poel (stereonegatieven en dito diapositieven), Rob Reusens (negatieven, theaterfotografie), Mission Dhuicque (autochromes), de Vlaamse Toeristenbond (VTB), Pater Longinus De Munter (negatieven en foto's) en het fonds Turfkruyer (setfoto's van films). Tot de meest recente aanwinsten behoren het fotoarchief van de *Gazet van Antwerpen* (foto's en diapositieven, inclusief het archief van het weekblad *Zondagsvriend*) en de archieven van Patrick de Spiegelaere (negatieven en digitale bestanden), Filip Tas (negatieven en foto's) en Gerald Dauphin (negatieven en foto's).

Raadpleging van de inventarissen, de digitale beeldbank of de collecties zelf is mogelijk op afspraak en afhankelijk van de ernst van het onderzoeksproject.

4.1.2. *Musée de la Photographie Charleroi* (www.museephoto.be)

Het archief van het fotomuseum van Charleroi is zeer goed te vergelijken met dat van het fotomuseum van Antwerpen. Ook hier is de collectie opgebouwd rond het werk van fotografen uit de hele wereld, onder wie de voornaamste Belgische fotografen. Ook de ontsluiting gebeurt op nagenoeg dezelfde manier als in Antwerpen. De automatisering is aan de gang. De foto's kunnen alleen geconsulteerd worden op afspraak en na opgave van de gezochte onderwerpen. De medewerkers van het museum zoeken de gevraagde onderwerpen op.

Voor de historicus zeer interessant zijn de Archives de Wallonie, als autonome organisatie gehuisvest binnen het kader van het Musée de la Photographie (zeer recent vernamen we dat de vzw Archives de Wallonie wordt ontbonden. Het is nog onduidelijk wat er met de collectie zal gebeuren). De Archives de Wallonie zijn ontstaan als een vereniging van vrijwilligers, fotografen en journalisten, met als gemeenschappelijke interesse "een fotoarchief van de wereld vandaag aan te leggen voor de toekomst". Sinds 1983 organiseerden ze verschillende tentoonstellingen, met bijhorende publicaties, rond economische, sociale en culturele thema's. Aan enkele fotografen wordt de opdracht gegeven een bepaald thema in beeld te brengen en tegelijk worden foto's over het verleden verzameld. Hoewel de benadering in eerste instantie documentair is, wordt bijzondere aandacht besteed aan de kwaliteit van de foto's:

VERCHEVAL (G.) e.a. *Museum voor Fotografie Charleroi*. Gent, 1996.

Uitgaven van de Archives de Wallonie:

Verreries en Wallonie, Photographies d'hier et aujourd'hui / Les Sidérurgistes / Le Roton, dernier charbonnage de Wallonie / Borinage, 1959, Jean-Loup Sieff / Emile Chavepeyer 1893-1959 / Agriculture ou l'histoire photographiée des gens de la terre / Gilles et Marcheurs / La révolution alimentaire à l'aube du marché européen / L'Héritage des gueules noires, de l'histoire au patrimoine industriel / Bois du Cazier, Marcinelle 1956 / Italiens de Wallonie / Mines et mineurs de Sardaigne / Travailleurs de la Santé.

4.2. *Archieven, bibliotheken en documentatiecentra (nationaal niveau)*

4.2.1. *Koninklijk Instituut voor het Kunstpatrimonium (KIK)* (www.kikirpa.be)

Terwijl bij de fotomusea de foto “an sich” centraal staat, kunnen we stellen dat de benadering van de foto zich in het KIK helemaal aan de andere pool bevindt. De foto is volledig ondergeschikt aan wat zij representeert en is op de eerste plaats afbeelding. De fotocollectie van de KMKG vormde de basis voor het oprichten van de fotodienst van het KIK. Een belangrijke stap in de richting van het huidige fotoarchief werd gezet tijdens de Eerste Wereldoorlog. Een mogelijke vernietiging door het oorlogsgeweld indachtig, startte de Duitse bezetter een grootschalig project om het architecturaal, historisch patrimonium van België te fotograferen. Het project werd later voortgezet met de bedoeling het hele kunstpatrimonium van ons land fotografisch te repertoriëren. Daartoe werden eigen fotografen ingezet en werden ook collecties van fotografen overgenomen.

Het KIK beschikt momenteel over een indrukwekkend archief van iets meer dan 1 miljoen foto's, dat jaarlijks met circa 10.000 foto's aangroeit. Bovendien bezit het KIK alle negatieven (tot midden jaren 1970 werd met glasnegatieven gewerkt) en het copyright van de foto's.

Hoewel het accent ligt op het repertoriëren van het kunstpatrimonium is de collectie ook voor de historicus interessant. Het begrip “kunstpatrimonium” is immers zeer breed gedefinieerd. We vinden in het archief niet alleen foto's van kunstvoorwerpen, monumenten of architecturale hoogstandjes, maar ook foto's van stadsgezichten, straten, winkels, molens en huizen die om een of andere reden de moeite waard gevonden werden om te fotograferen.

Een buitenbeentje in de collectie vormt de rubriek “reportages”. Het betreft de collectie van fotograaf Jacques Hersleven (of agentschap Acta), die vooral in de jaren 1920 en 1930 actief was. Dat Hersleven niet alleen oog had voor de actualiteit en de klassieke nieuwsitems, maar dat hij ook allerlei aspecten van het dagelijkse leven vastlegde, onder meer diverse vormen van arbeid en ontspanning, maakt de collectie alleen maar interessanter.

Een geautomatiseerde ontsluiting is volop aan de gang en een aanzienlijk deel van de collectie is online consulteerbaar.

4.2.2. *Prentenkabinet van de Koninklijke Bibliotheek* (www.kbr.be/collections/estampes/estampes_nl.html)

In het prentenkabinet, dat met zijn circa 750.000 stukken ongetwijfeld een van de rijkste is in zijn soort, bevinden zich ook heel wat foto's. Het meest interessant zijn de foto's uit het midden van de 19e eeuw, onder meer van Fierlants, Kämpfe, Ghémar, L.P.T. Dubois de Néhaut. Ze behoren tot de eerste inventarisatieprojecten van het architecturaal patrimonium van onze grote steden.

Er is een ontsluiting op auteur en op onderwerp, op de eerste plaats topografisch, per gemeente. De auteursontsluiting geldt alleen voor de belangrijkste fotografen. Raadpleging van de foto's alleen op afspraak.

ABEELS (G.). *Les pionniers de la photographie à Bruxelles*. Zaltbommel, 1997.

JOSEPH (S.), SCHWILDEN (T.). *Edmond Fierlants 1819-1869. Architectuur en kunstfoto's*. Brussel, 1988.

JOSEPH (S.), SCHWILDEN (T.). *Ridder L.P.T. Dubois de Nehaut 1799-1872. Leven en werken*. Brussel, 1987.

4.2.3. *Studie- en Documentatiecentrum Oorlog en Hedendaagse Maatschappij (SOMA) (www.cegesoma.be)*

Het SOMA bezit ruim 300.000 foto's. Verreweg het grootste deel van die collectie is afkomstig van het agentschap Siphos, dat na de Tweede Wereldoorlog wegens collaboratie onder sekwestering werd geplaatst. De foto's beslaan de periode van eind jaren 1920 tot 1944. Ongeveer 30.000 foto's werden genomen in België tijdens de oorlogsjaren, circa 10.000 dateren van het interbellum. De overige foto's zijn afkomstig van buitenlandse agentschappen, door Siphos in België verspreid. Historisch zeer interessant is de collectie Otto Kropf, een Duitse beroepsfotograaf, tijdens de oorlog ingelijfd bij de 612^e Propaganda-Kompanie en in die hoedanigheid van mei 1940 tot eind 1941 in België verblijvend. In de collectie werden unieke beelden gevonden van het concentratiekamp van Breendonk. Andere interessante collecties zijn de collectie Raphaël Algoet, over de bevrijding van de concentratiekampen, en de collectie André Cauvin, over Congo.

Reeds meer dan 240.000 foto's zijn geautomatiseerd ontsloten en kunnen bekeken worden via de online catalogus Pallas.

BUCH (P.), LINTHOUT (R.), SELLESLAGH (F.). *Breendonk. Het begin*. Brussel, 1997.

4.2.4. *Archief van het Koninklijk Paleis*

Het archief van het Koninklijk Paleis bevat vanzelfsprekend vooral foto's met betrekking tot de koninklijke familie maar blijft er zeker niet toe beperkt. Het bestaat uit ongeveer 6500 losse foto's en een 800-tal albums (telkens een paar honderd foto's). De foto's zijn onderverdeeld in een aantal categorieën of fondsen. Vooreerst is er een algemene verzameling losse foto's, grotendeels bestaande uit foto's die aan het koningshuis werden aangeboden, vanaf het midden van de 19^e eeuw tot heden. Belangrijk in deze categorie zijn de foto's afkomstig uit de verzameling van Leopold II. Voorts is er een verzameling portretten van de leden van het koningshuis en van vooraanstaanden uit de adel en de politieke wereld. Voor bepaalde periodes geeft deze portrettencollectie een goed beeld van de relaties van het koningshuis met andere vorstenhuizen in Europa. Een andere categorie zijn de foto's gekocht op reizen, in het bijzonder de collectie verzameld door de graaf en gravin van Vlaanderen is het vermelden waard.

De collectie van koning Albert en koningin Elisabeth neemt in het geheel een bijzondere plaats in. Ze bestaat uit familiealbums, albums aangeboden bij gelegenheid van bezoeken, reisalbums, foto's van koning Albert tijdens de beoefening van zijn hobby, het alpinisme, prachtige kleurendia's van de koninklijke serres en ten slotte ook een omvangrijke verzameling negatieven (circa 40.000, meestal op glas) van foto's gemaakt door koningin Elisabeth, zelf een niet onverdienstelijke amateurfotografe, of van haar fotograaf E. De Jong. De foto's gemaakt door koningin Elisabeth aan het front tijdens de Eerste Wereldoorlog, bevinden

zich in de collectie van prins Karel. Nog in verband met de Eerste Wereldoorlog bevindt zich ook schenking van luchtvaartfotograaf Leopold Marinus in het archief, bestaande uit circa 300 glasnegatieven (periode 1915-1918). Ten slotte zijn er een 500-tal albums van koning Boudewijn en koningin Fabiola, meestal van bezoeken in België of van bezoeken van vreemde staatshoofden. Interessant zijn onder meer de albums (uit de jaren 1970) aangeboden door de vereniging van Belgische beroepsfotografen.

Van de collecties zijn (onuitgegeven) inventarissen gemaakt, soms per foto beschreven, soms per album of in meer algemene termen. Enkel raadpleegbaar na afspraak met de archivaris.

4.2.5. *Mundaneum* (www.mundaneum.be)

Het Mundaneum werd door Paul Otlet en Henri La Fontaine bij het begin van de eeuw opgezet als een soort universeel documentatiecentrum en kwam al aan bod in het hoofdstuk over de privaatrechtelijke archiefcentra. In vergelijking met het enorme aantal documenten dat het Mundaneum nog steeds rijk is, is de fotocollectie eerder bescheiden. Ze bestaat in hoofdzaak uit glasnegatieven, ruw geschat circa 15.000 stuks, uit de periode 1900 tot 1950. Het zijn voornamelijk beelden van steden en gemeenten, gedeeltelijk op plaatsnaam gerangschikt, gedeeltelijk thematisch. Daarnaast is er het fonds-Van Hassel, met voornamelijk familiefoto's (circa 1100 glasplaten); de Belgische kust (2 à 3000 glasplaten); de wereldtentoonstelling in Brussel in 1910 en de thuisarbeid (circa 500 glasplaten). Een geautomatiseerde ontsluiting is aan de gang.

4.3. *Musea (nationaal of gewestelijk niveau)* (www.tento.be; www.lesmuseesenwallonie.be; www.brusselsmuseums.be)

Behalve de twee fotomusea bevinden zich ook belangrijke fotocollecties in de talrijke andere musea die ons land rijk is. Soms vormen ze er een van de verzamelobjecten, soms zijn ze ook ondergeschikt en louter bedoeld als documentatiemateriaal in functie van de rest van de collectie. Een volledig overzicht is uiteraard onmogelijk. Hiervoor verwijzen we naar de gidsen en gidsjes en naar de hierboven vermelde overzichtssites. In de meeste gevallen geeft de naam of de aard van het museum een goede indicatie van het soort foto's dat er aanwezig is. In bepaalde gevallen bevinden zich echter ook collecties foto's op plaatsen waar men ze niet meteen verwacht. De Koninklijke Maatschappij voor Dierkunde van Antwerpen (Zoo) bijvoorbeeld bezit een rijke fotocollectie waarin men behalve foto's van dieren en gebouwen ook foto's van bezoekers vindt. We gaan nader in op die musea waar zich belangrijke en voor ons onderwerp relevante collecties bevinden en belichten exemplarisch een paar zeer gespecialiseerde of kleinere musea.

4.3.1. *Koninklijke Musea voor Kunst en Geschiedenis* (www.kmkg-mrah.be)

De fotocollectie van de Koninklijke Musea voor Kunst en Geschiedenis vindt zijn oorsprong in de aankoop van een collectie foto's uit de tweede tentoonstelling van Art Photographique te Brussel in 1896. Na enkele pogingen om binnen het kader van de musea rond het Jubelpark een fotomuseum op te richten, werd de collectie verder uitgebreid door de vereniging Ars Photographica (gesticht in 1935). Het belang van de collectie situeert zich vooral in het technische vlak en bij de fotografie rond het einde van de 19^e eeuw. Er is een collectie foto's over de wereldtentoonstellingen van Brussel (1910) en Gent (1913). Voorts zijn er foto's van steden en gemeenten, zijn er de foto's van het vroegere documentatiecentrum van de Koninklijke Musea voor Kunst en Geschiedenis (circa 5000 19^e-eeuwse kunstreproducties) en is er de oude diatheek van de KMKG (circa 50.000 glasdia's, formaat 8,5 x 10 cm).

4.3.2. *Koninklijk Museum van het Leger en van Krijgsgeschiedenis* (www.klm-mra.be)

Het hoeft geen betoog dat het Legermuseum vooral interessant is voor wie in krijgsgeschiedenis geïnteresseerd is. Het rijke fotoarchief, dat ongeveer 150.000 foto's telt, kan echter ook voor andere aspecten van historisch onderzoek interessant zijn. De foto's van de Eerste Wereldoorlog maken ongeveer driekwart van de collectie uit. De helft daarvan zijn luchtfoto's, vooral gemaakt boven de IJzerstreek. De foto's tonen dikwijls boerderijen of andere gebouwen, die door het leger gebruikt werden als oriënteringspunten. De overige foto's in verband met de Eerste Wereldoorlog tonen ons vooral militaire onderwerpen: uitrusting, gebouwen, opleidingscentra en dergelijke meer. Ook de Tweede Wereldoorlog neemt een belangrijke plaats in de collectie in. Naast de militaire onderwerpen zijn er onder andere foto's van Belgische vissers in Groot-Brittannië. Verder zijn er foto's van de militaire aanwezigheid in Congo (periode 1940-1960) en van de oorlog in Korea (1950-1953). Fotohistorisch is vooral de schitterende collectie Aubert (met bijhorende originele glasnegatieven) over de Mexicaanse oorlog (1863-1867) interessant. Er is een ontsluiting via steekkaarten, met onder andere een topografische ingang per gemeente.

4.3.3. *Koninklijk Museum voor Midden-Afrika* (*Afdeling Geschiedenis van de Belgische aanwezigheid overzee*) (www.africamuseum.be)

Het Afrikamuseum bezit een van de rijkste fotocollecties in ons land, in totaal ongeveer een half miljoen foto's. Afkomstig van schenkingen, aankopen, depots, particulieren, instellingen, bedrijven, enz., geven de foto's ons een beeld van het koloniale en overzeese verleden van België (Congo/Zaire, Rwanda, Burundi) in ruime zin. Chronologisch bestrijkt de collectie de periode van circa 1870 tot de jaren 1960. De collectie wordt geleidelijk gedigitaliseerd en is op afspraak raadpleegbaar.

4.3.4. *Musée de la Vie Wallonne* (www.viewallonne.be)

Het volkskundig museum te Luik is voor ons land zonder twijfel het belangrijkste in zijn soort. Het museum bezit ongeveer 100.000 negatieven (waarvan de helft in glas) vanaf het einde van de 19e eeuw tot vandaag. Daaronder de fameuze reeks foto's van Gustave Marissiaux over het werk in en rond de mijnen omstreeks 1900. Er zijn ook heel wat reportages gemaakt in opdracht van het museum, vanaf circa 1920.

Naast de eigen collectie beheert het museum ook de fondsen Desarcy-Robyns en Studio 9, beide eigendom van de Provincie Luik. Het fonds Desarcy-Robyns is het archief van de Luikse persfotografen Desarcy en Robyns. Het bestaat uit circa 500.000 foto's (negatieven), genomen in de periode 1939-1989. Het zijn foto's over de politieke, sociale, sportieve en culturele actualiteit in deze periode, voornamelijk met betrekking tot Luik en omgeving. Het fonds Studio 9 bestaat uit vele duizenden negatieven, meestal publiciteitsopdrachten van bedrijven uit de Luikse regio. Ook het Fonds d'Histoire du Mouvement Wallon (zie 4.5.9.) is ondergebracht in het Musée de la Vie Wallonne. De fondsen kunnen geraadpleegd worden in het documentatiecentrum van het museum. Een afspraak, met gerichte vragen op voorhand, is noodzakelijk.

4.3.5. *Huis van Alijn* (www.museuminzicht.be; www.huisvanalijn.be)

Het Huis van Alijn, het vroegere Museum voor Volkskunde in Gent, kan in vele opzichten vergeleken worden met het Musée de la Vie Wallonne in Luik, al zijn de collecties minder omvangrijk. In de fotocollectie bevindt zich onder meer de bijzonder interessante en volledig gedigitaliseerde collectie glasnegatieven van Arnold Vander Haeghen. De foto's van Vander Haeghen documenteren het dagelijks leven in Gent in de periode van circa 1890 tot aan de Eerste Wereldoorlog. De foto's worden ontsloten via de MOVE-catalogus (zie hieronder, 4.8.2.3).

DEVOS (J.). *Arnold Vander Haeghen*. Gent, 2005.

4.3.6. *Museum Dr. Guislain*

(www.museuminzicht.be; www.museumdrguislain.be)

Het museum Dr. Guislain bezit circa 15.000 foto's in verband met geestelijke gezondheidszorg, vanaf 1860 tot heden. We vinden er foto's van belangrijke historische figuren, verschillende medische disciplines en therapieën, congregaties die zich inlieten met geestelijke gezondheidszorg, het leven in de psychiatrie. De foto's illustreren vooral ook de beeldvorming over de geesteszieke. Ze worden ontsloten via de MOVE-catalogus.

4.3.7. *Sportmuseum Vlaanderen* (www.sportimonium.be)

Het museum heeft een collectie van circa 3000 foto's en 3500 dia's. Ongeveer de helft werd genomen in opdracht van het museum. We vinden er foto's van volkssporten, turnen en de verschillende takken van de moderne sport, vanaf het einde van de 19^e eeuw tot heden. De ontsluiting is volledig geautomatiseerd (digitale afbeelding inbegrepen) en voorzien van trefwoorden.

4.3.8. *Museum voor Industriële Archeologie en Textiel* (www.museuminzicht.be; www.miat.gent.be)

Het MIAT heeft in de loop der jaren een behoorlijke fotocollectie uitgebouwd. Dikwijls betreft het foto's die werden verzameld met het oog op tentoonstellingen en publicaties. Het aantal originele foto's wordt geschat op circa 10.000. De industriële archeologie is het belangrijkste onderwerp: fabrieksgebouwen, architectuur fabrieksgebouwen, binnenzichten fabrieksgebouwen, machines en industriële infrastructuur, vooral maar niet uitsluitend in Gent. Een tentoonstelling over de buurtspoorwegen in het Gentse leidde tot een uitgebreide verzameling foto's van tram en bussen. Verder zijn er foto's van beluiken en arbeidershuisvesting, in mindere mate arbeidsomstandigheden. Veel van deze foto's werden genomen in de loop van de jaren 1980, naar aanleiding van de sluiting of afbraak van fabrieken, of de afbraak of renovatie van beluiken. De foto's worden ontsloten via de MOVE-catalogus.

4.4. *Thema-archieven*

4.4.1. *Letterenhuis* (www.letterenhuis.be)

Het AMVC-Letterenhuis, opgericht in 1933, is uitgegroeid tot een literair archiefcentrum voor Vlaanderen. Het verzamelt, bewaart en ontsluit het archivaal en documentair erfgoed over literatuur in Vlaanderen. In het fotoarchief bevinden zich bij benadering 100.000 foto's. Ze worden ontsloten via de databank Agrippa, reeds meer dan 40.000 foto's zijn online.

4.4.2. *CAG Centrum Agrarische Geschiedenis* (www.cagnet.be; www.hetvirtueleland.be)

Het Centrum Agrarische Geschiedenis wil het verleden van landbouw, platteland en voeding (vanaf de tweede helft van de achttiende eeuw) bestuderen, bewaren en toegankelijk maken. Het CAG bouwt onder andere een beeldbank uit met foto's in verband met landbouw en voeding uit de meest diverse collecties.

4.4.3. *Sint-Lucasarchief* (www.sint-lucasarchief.be)

Het Sint-Lucasarchief is een thema-archief dat in 1968 werd opgericht met als eerste doel een urgentie-inventarisatie te maken van het waardevol architecturaal patrimonium van Brussel en de randgemeenten. Foto's vormen bij die inventarisatie een essentieel onderdeel. Vanaf de stichting tot nu werd een archief van circa 360.000 foto's opgebouwd. De foto's werden grotendeels door eigen fotografen gemaakt, aangevuld met schenkingen van architecten. Op bestelling werden ook de stadskernen van Knokke en Halle geïnventariseerd. De aandacht ging tot nog toe vooral uit naar het historisch architecturaal patrimonium en in veel mindere mate naar de hedendaagse architectuur. Er is een ontsluiting via steekkaarten, met topografische ingangen op adres en op naam van de architect. Een automatisering is aan de gang. Een afspraak is wenselijk.

4.5. *Archieven en documentatiecentra op basis van maatschappelijk-filosofische stromingen*

4.5.1. *ADV N Archief-, Documentatie- en Onderzoekscentrum* (www.adv.n.be)

Het ADVN bezit een collectie van ruim 55.000 foto's, zo'n 6000 glasnegatieven en dia's inbegrepen, gespreid over een periode van eind 19^e eeuw tot heden.

De collectie beeld en geluid bevat informatie over alle belangrijke actoren en gebeurtenissen uit de geschiedenis van het Vlaams-nationalisme en de Vlaamse beweging. Grote gehelen worden gevormd door de beelden van de IJzerbedevaarten en het IJzerfront, de Vlaamse Toeristenbond, de Volksunie, het Jozef Lootensfonds en de Sint-Pietersabdij van Steenbrugge. Er zijn de foto's uit de persoonsarchieven zoals die van Laurentius Callewaert, Cyriel Verschaeve, Arthur De Bruyne, Frans Van der Elst, Vic Anciaux en de familie Pil-van Gastel.

Voorts zijn er specifieke fotoreeksen van de landdagen van het VNV en Verdinaso, de kampen van het VAVV en de Vlaamse Wacht en Oostfronters, van de jeugdbewegingen (AVNJ, ADJV, Oranjejeugd), manifestaties (Verbond vos, Taal-aktiecomitee, amnestie, marsen op Brussel, Volksunie, enz.), kampen tijdens de Eerste Wereldoorlog (Göttingen, Alten Grabow).

Naast de foto's in verband met de Vlaamse beweging vindt men er ook foto's van andere nationale bewegingen in Europa en Vlamingen in het buitenland. Ten slotte zijn er ook reportages, eigen of door derden, van manifestaties, colloquia, enz. (cf. de collectie Werner Vandenberghe) en de resultaten van projecten (o.a. beeldbank over monumenten en Vlaamse beweging).

De collectie is digitaal ontsloten, o.a. langs de webstek van het ADVN. Die toegang wordt aangevuld met de afbeelding van de beschreven stukken.

4.5.2. *AMSAB-ISG-Instituut voor Sociale Geschiedenis* (www.amsab.be)

Het fotoarchief van AMSAB-ISG is, zeer ruw geschat, circa 400.000 foto's rijk. Het grootste deel daarvan is afkomstig uit de fotoarchieven van de dagbladen *Volksgazet* (opgedoekt eind jaren 1970) en *Vooruit*. Voor beidearchieven werd de oorspronkelijke ordening hersteld. Ongeveer de helft van de foto's is per thema gerangschikt, de andere helft bestaat uit foto's van personen uit de internationale politieke en culturele wereld (circa 16.000 mappen).

Hoewel dearchieven van *Volksgazet* en *Vooruit* kwantitatief een belangrijke plaats innemen, gaat de aandacht van het AMSAB-ISG op de eerste plaats naar het uitbouwen van de fotocollectie in verband met sociale bewegingen: de links georiënteerde sociale bewegingen, de milieubeweging, vredesbeweging, holebibeweging en andere "nieuwe" sociale bewegingen. Alle takken van de socialistische beweging zijn in de collectie aanwezig: de SP.a en haar voorlopers SP, BSP en BWP, het ABVV en zijn voorloper de Syndicale Commissie, de socialistische mutualiteit en de coöperatieve organisaties. Wat deze laatste betreft, is vooral de collectie rond het patrimonium van de Gentse SM Vooruit en haar talrijke winkels en bedrijven interessant (vanaf het einde van de 19^e eeuw tot de jaren 1950).

Verder zijn er talrijke foto's van de jeugdbewegingen en hun activiteiten: Rode Valken, Syndikale Jeugd, en andere. Hetzelfde geldt voor de eerste reisvereni-

gingen: de Arbeiders Toeristenbond (ATB) of de Natuurvrienden. Uiteraard zijn ook de Een-meivieringen (vanaf 1890) ruim vertegenwoordigd. Wat de milieubeweging betreft, zijn er vooral foto's van diverse acties en manifestaties.

Verder bezit AMSAB-ISG het volledige negatievenarchief van het voormalige Bevrijdingspersagentschap (BPA) en de archieven van de fotografen Karel Heirbaut en Frans Pans.

Een geautomatiseerde ontsluiting is volop aan de gang. Een belangrijk deel van de foto's kan geconsulteerd worden in de catalogus op de website. De collectie van AMSAB-ISG is ook terug te vinden in de MOVE-catalogus.

4.5.3. *KADOC Centrum voor Religie, Cultuur en Samenleving* (www.kadoc.kuleuven.be)

KADOC bezit bij benadering 350.000 positief- en negatiefdragers. In de beeldcollectie herkennen we de grote thematisch velden van de KADOC-collectie.

Een vrij groot aandeel van het fotoarchief wordt gevormd door de maatschappelijke organisaties. Zo zijn alle grote katholieke organisaties in de collectie aanwezig en dus ook de christelijke arbeidersbeweging in al haar vertakkingen: ACW, ACV, KWB, KAV, KAJ-VKAJ, LCM, LVCC. Van de Boerenbond is er een zeer uitgebreid fotoarchief dat zijn hele activiteitenprogramma en dat van zijn nevenorganisaties, waaronder COVEE, AVV, ABB en CERA weerspiegelt. De historische Technische Fotocollectie van de Boerenbond is een rijke en gevarieerde bron voor de studie van de Vlaamse landbouw, de evoluerende technieken en teelten en het dagelijkse leven op het platteland.

Van werkgeverszijde is de oogst aan archiefmateriaal minder rijk en divers. De fotocollectie Bekaert leert over de productieprocessen, de leef- en werkomstandigheden en het sociaal weefsel in en rond deze "katholieke" onderneming.

Ook de katholieke jeugdbewegingen deponeerden, samen met hun archieven en publicaties, massaal hun audiovisuele documenten. Zo zijn de nationale archieven van de standsorganisaties voor arbeiders (KAJ, VKAJ), boeren (BJB, KLJ), middenstand (KBMJ, KJM) en studenten (KSA, VKSJ, KSJ) aanwezig. Duizenden foto's en dia's corrigeren het normatieve karakter van vele bronnen ruimschoots en geven een reëel "beeld" van het jeugdbewegingsleven. Voor Chiro is de negatievencollectie van Gene Lettany te vermelden.

Maar ook de fotocollecties van de zogenaamde "nieuwe" sociale bewegingen, die sinds het midden van de jaren 1960 op de voorgrond traden en vaak wortelden in christelijke hoek, zijn aanwezig. We denken hierbij aan derdewereldorganisaties als Broederlijk Delen en Vredeseilanden en bijvoorbeeld het redactiearchief van tijdschrift *Wereldwijd*.

De beeldarchieven van o.a. de missionarissen van Scheut, de paters redemptoristen, de broeders van de Christelijke Scholen, de zusters Clarissen, de zusters van Barmhartigheid Ronse, de zusters Annuntiaten van Berchem en de zusters Annonciaten van Westmalle illustreren de werking van de religieuze instituten in al hun aspecten. Hun inhoud weerspiegelt zowel hun lokale werking als deze in de diverse missiegebieden. Fotocollecties als deze van Toon Van Bijnen bevatten een schat aan informatie over de culturele aspecten van de missie: rites de passage, devotie, kerkelijke feesten, materiële cultuur, beeldvorming.

Onder de rubriek “Kunst en Cultuur” kunnen we de bestanden van Ast Fonteyne, Jan Joos, Vlaams Volkstoneel, Davidsfonds en de Sint-Lucasscholen Gent vermelden, naast de archieven van Joseph Casier, van de kunstenaarsfamilie Bressers-Blanchard en de collectie van de Katholieke Centrale voor Lectuurbegeleiding.

De enkele tienduizenden foto’s uit de krantenarchieven van *De Standaard / Het Nieuwsblad / Ons Volk* en *Het Volk* vervolledigen het beeld van katholiek Vlaanderen met portretten van al wie er in de jaren 1930-1990 op zowel politiek en religieus als cultureel en intellectueel vlak actief was. Ze vormen de hoofdmoot van de archieven betreffende “Media en Communicatie”.

Audiovisuele collecties van CVP / PSC en CD&V (vanaf de jaren 1960 nog uitsluitend de CVP), haar arrondissementele verbonden, haar jongerenorganisatie en diensten (o.a. Vrouw en Maatschappij en de Christen-Democratische Omroep) zijn nagenoeg volledig aanwezig, naast deze van individuele politici zoals Frank Swaelen en Jos De Saeger.

Een gedeelte van de beeldcollectie is geautomatiseerd ontsloten en online toegankelijk en/of raadpleegbaar, voor meer specifieke vragen is een afspraak aan te raden. In sommige gevallen dient toestemming gevraagd aan de bewaargevers.

4.5.4. *Liberaal Archief* (www.liberaalarchief.be)

In het Liberaal Archief bevinden zich circa 100.000 foto’s, dia’s en negatieven, van eind 19^e eeuw tot heden. De collectie omvat zowel liberale partij (bestuur, congressen, manifestaties, verkiezingen) en liberale arbeidersbeweging, als nationale verenigingen (Willemsfonds, Liberaal Vlaams Verbond) en plaatselijke verenigingen (onder andere Van Crombrughe’s Genootschap, Geluk in ’t Werk, Kindergeluk, Diesterweg’s Hulpkas) en personen. Tot deze laatste categorie behoren zowel mensen actief in de politiek zoals Omer Vanaudenhove, Willy De Clercq, Jacques Van Offelen, als in het maatschappelijk leven, zoals de familie Buysse, componist en muziekrecensent Willem Pelemans, foto’s uit de Eerste Wereldoorlog van Edouard Pecher, en van Julius Hoste jr, eigenaar van *Het Laatste Nieuws*, in Londen tijdens de Tweede Wereldoorlog. Er is ook nog een afzonderlijke collectie van een 3000-tal foto’s over Belgisch Congo in de jaren 1950-60.

Het Liberaal Archief bewaart ook een collectie postkaarten, met de nadruk op politiek en de brede liberale beweging. Bij de collectievorming gaat de aandacht vooral uit naar verkiezingen, stoeten, officiële bezoeken, stedelijk erfgoed (portretten, standbeelden, grafmonumenten) en vakantiecentra.

Een geautomatiseerde ontsluiting van de fotocollectie is in voorbereiding. Momenteel is een basiscollectie van circa 12.000 foto’s ontsloten. Voor raadpleging van de collectie is een afspraak wenselijk. Een staalkaart van de fotocollectie bevindt zich op de website van het Liberaal Archief.

4.5.5. *Centre des Archives communistes en Belgique (CARCOB)*
(<http://users.skynet.be/carcob>)

4.5.6. *Documentatie- en Archiefcentrum van de Communistische Beweging (DACOB)* (www.dacob.be)

Het Franstalige CARCOB en het Nederlandstalige DACOB beheren een gemeenschappelijk fotoarchief. Het bestaat uit ruim 6000 foto's, vanaf het einde van de 19^e eeuw tot heden. Het bevat ook een 200-tal negatiefmappen, afkomstig van *De Rode Vaan*, uit de periode einde jaren 1960, begin jaren 1970. Het archief kan onderverdeeld worden in vier grote delen: personaliteiten en militanten van de Belgische communistische beweging, alfabetisch geordend; de communistische denkers en internationale figuren, eveneens alfabetisch geordend; de congressen van KPB en PCB, chronologisch geordend; evenementen, manifestaties, meetings, plechtigheden, eveneens chronologisch geordend. Het archief is raadpleegbaar op afspraak.

4.5.7. *CARHOP* (www.carhop.be)

Het CARHOP bezit een archief van circa 15.000 foto's (verschillende media) en 7000 dia's betreffende de geschiedenis van de arbeidersbeweging, immigratie, sociaaleconomische geschiedenis, de vrouwenbeweging, enz. Daarnaast bezit het CARHOP ook nog circa 100.000 foto's afkomstig van *La Cité*, de krant van de christelijke arbeidersbeweging. Het zijn actualiteitsfoto's en foto's van personaliteiten uit de politieke, syndicale, culturele, economische en sportieve wereld (1951-1996). Momenteel is er een campagne om de beeldbestanden te actualiseren (meer dan 800 foto's van verschillende betogingen).

Het CARHOP conserveert eveneens 2000 glasplaten afkomstig uit het archief Val-Saint-Lambert. Een papieren afdruk helpt de onderzoeker om deze te bekijken. De foto's worden geleidelijk aan gedigitaliseerd en zullen te consulteren zijn via de databank Pallas.

4.5.8. *Bibliothèque et Archives Institut Emile Vandervelde (IEV)*
(www.iev.be)

In Wallonië zijn de archieven die aanleunen bij politieke of ideologische overtuigingen verspreid over verschillende kleinere instellingen, met ook telkens een eigen, meestal bescheiden fotocollectie. Het IEV leunt het dichtst aan bij de Parti Socialiste en haar voorlopers PSB en POB. Daarnaast vindt men er ook foto's van de coöperatieve beweging en de socialistische vakbond.

4.5.9. *Form'action André Renard* (www.far.be)

De Form'action André Renard bezit een collectie van bij benadering 5000 foto's. Een gedeelte daarvan is afkomstig van het agentschap Robyns. Het zijn foto's over diverse onderwerpen, in het bijzonder het ABVV en syndicalisme, voor de periode 1930-1987. Er is een alfabetisch klassemment per onderwerp. Het archief is raadpleegbaar op afspraak.

4.5.10. *Fonds d'Histoire du Mouvement wallon (FHMW)*
(www.viewallone.be)

Het Fonds d'Histoire du Mouvement Wallon is ondergebracht in het Musée de la Vie Wallonne. Het bezit een bescheiden fotoarchief (700-tal foto's), voor een deel afkomstig van schenkingen van militanten of aangekocht van persfotografen (Robyns-Desarcy). Het zijn foto's rond gebeurtenissen die bepalend geweest zijn bij het tot stand komen van het Waals bewustzijn: de Koningskwestie, de staking van 1960-61, betogingen in Voeren, alsook foto's van militanten.

4.5.11. *Institut d'Histoire ouvrière, économique et sociale (IHOES)*
(www.ihoes.be)

Het IHOES heeft een vrij jonge geschiedenis maar is op enkele jaren tijd uitgegroeid tot misschien wel het belangrijkste archief- en documentatiecentrum in Wallonië op het domein van politieke en sociaaleconomische geschiedenis. Het IHOES heeft een fotocollectie van circa 40.000 foto's. Het omvat portretten van personaliteiten, foto's van industriële sites, koolmijnen, arbeidershuisvesting, arbeid, stakingen en taferelen uit het dagelijkse leven. Een geautomatiseerde ontsluiting via Pallas is aan de gang.

4.5.12. *Institut liégeois d'Histoire sociale (ILHS)*
(www.ps-federation-liege.be/cms/ilhs)

Het ILHS is een kleinere instelling in Luik die aanleunt bij de Luikse federatie van de Parti Socialiste. In het fotoarchief bevindt zich onder meer een heel mooie collectie foto's van volkshuizen en coöperatieve winkels in de streek van Luik, en verder portretten van politici, foto's van Een-meivieringen, de Koningskwestie, enz.

4.6. *Kerkelijke organisaties* (www.religieuserfgoed.be)

Afgezien van de archieven die zich in het KADOC bevinden, bezitten sommige kloostercongregaties eveneens belangrijke fotoarchieven. Uiteraard betreft het hier op de eerste plaats foto's in verband met de congregaties. Door de uiteenlopende activiteiten die de verschillende orden aan de dag leggen (missiewerk, onderwijs, zorgverlening, enz.) kunnen de collecties om even zoveel redenen interessant zijn.

4.6.1. *Archief van de Zusters van Liefde van Jezus en Maria*
(www.museuminzicht.be)

De Zusters van Liefde bezitten een uitgebreid fotoarchief van ruw geschat 40.000 foto's of meer. De oudste foto dateert van 1858 en een groot deel van de collectie is 19^e-eeuws of vroeg 20^e-eeuws. We vinden er foto's van de zusters, de kloostergebouwen, de instellingen (ziekenhuizen, hospicen, instellingen voor gehandicapten en psychiatrische patiënten), leerlingen en patiënten, feestvieringen, officiële bezoeken, missiegebieden (Congo, India, Sri Lanka). De foto's worden ontsloten via de MOVE-catalogus.

4.6.2. *Archief der Vlaamse jezuieten* (www.jezuieten.org/html/geschiedenis/archief/archief_vl_jezuieten.html)

In het archief van de Vlaamse jezuieten bevinden zich circa 5 à 6000 foto's. We vinden er de individuele portretten van Belgische jezuieten vanaf circa 1870 tot heden (ongeveer 1500 à 2000 portretten). Er is een zeer interessante collectie over de persoon en de werkomgeving van Pieter Jan De Smet, missionaris bij de Indianen in de Verenigde Staten in de 19e eeuw. Voorts zijn er collecties over het missiewerk in Congo (vanaf 1893 tot nu) en India (vanaf 1870 tot nu), met een groot aantal foto's over etnografie, land, streek en bevolkingstypes. Er is ook een album over de aanleg van spoorwegen in China door de Belgen. Er zijn negen collecties over het werk van de jezuieten in België: de colleges van Aalst, Antwerpen, Brussel, Gent, Turnhout en de jezuietenresidenties van Brugge, Drogen, Kortrijk, Leuven. Er is een inventaris. De collectie is raadpleegbaar op afspraak.

4.6.3. *Zusters Annuntiaten van Heverlee* (www.annuntiatenheverlee.be)

De zusters Annuntiaten bezitten een fotoarchief van ongeveer 7700 losse foto's en een 100-tal albums van variabele grootte. Het zijn foto's van de leden van de congregatie, gebouwen, vieringen, leerkrachten, leerlingen en missieposten. De collectie is raadpleegbaar op afspraak.

4.6.4. *Archief van de Vlaamse Minderbroeders* (www.museum-minderbroeders.be)

De Minderbroeders bezitten een interessante collectie albums en glasdias (circa 1000 stuks) over hun missieposten in China, Congo en Chili. Ook interessant is een collectie kunstfoto's van pater Longinus De Munter. De collectie is raadpleegbaar op afspraak.

4.6.5. *Vivant Univers*

In het fotoarchief van Vivant Univers bevinden zich meer dan een miljoen zwart-wit negatieven en kleurdias over het werk van de Witte Paters in de derde wereld, over religieuze bewegingen aldaar en vooral ook over de levensomstandigheden in de verschillende landen. Het overgrote deel van de foto's dateert van na de Tweede Wereldoorlog tot heden. Van bijna de hele negatievencollectie zijn contactafdrukken. Ze is raadpleegbaar op afspraak.

4.6.6. *Bisdommen*

Ook de verschillende bisdommen bezitten bescheiden fotocollecties. We gaan er niet in detail op in. Het zijn foto's betreffende kerkelijke gebeurtenissen, geestelijken, seminaries, kerken, kortom foto's in direct verband met de bisdommen en de Kerk.

4.7. *Onderwijsinstellingen*

Verschillende onderwijsinstellingen leggen fotocollecties aan, dit geldt niet alleen voor het kunstonderwijs of architectenopleidingen. Ook hier kunnen we onmogelijk in detail gaan. We beperken ons exemplarisch tot de archieven van de enkele universiteiten en stippen terzijde aan dat er in verschillende faculteiten nog afzonderlijke fotocollecties aanwezig zijn.

4.7.1. *KU Leuven* (www.kuleuven.ac.be/archief/index.htm)

Het archief van de KU Leuven herbergt verschillende fotoarchieven, die op dezelfde plaats kunnen geconsulteerd worden. Het eigenlijke Archief van de KU Leuven telt zo'n 16.000 foto's, onder meer van professoren, gebouwen en plechtigheden. Het Archief en Museum van het Vlaams Studentenleven bezit ongeveer 7000 foto's. Het zijn foto's rond het studentenleven en de Katholieke Vlaamse Studentenbeweging. Verder zijn er enkele particuliere archieven waarbinnen zich eveneens fotocollecties bevinden. Het archief-Lemaire bijvoorbeeld bevat bij benadering 20.000 foto's over historische gebouwen in binnen- en buitenland. De collectie is raadpleegbaar na afspraak. In de bibliotheek (www.bib.kuleuven.ac.be/bib/bibc/index.html) bevindt zich een afzonderlijke fotocollectie van ongeveer 1200 foto's. Het betreft een collectie "cartes de visite" (1859-1867) en de collectie de Lichtervelde met circa 590 foto's over de aanleg van de spoorweg Boma-Matadi (1891-1899). De collectie is raadpleegbaar na afspraak.

4.7.2. *Universiteit Gent* (www.admin.rug.ac.be/ArchiefRUG/index.html)

Het archief van de Universiteit Gent bezit enkele duizenden foto's, voor 99 % in direct verband met de universiteit. De foto's zijn gerangschikt volgens een aantal rubrieken. In de rubriek personen vinden we het personeel van de universiteit, met portretten van professoren, groepsportretten, bestuursorganen en dergelijke meer. In dezelfde rubriek vinden we ook foto's van studenten, met eveneens individuele portretten (niet volledig), groepsfoto's van verenigingen, studierichtingen, betogingen, congressen, cultuur, sport, kortom het studentenleven. Voorts zijn er foto's van gebouwen en plechtigheden (opening academiejaar, eredoctoraten, huldigingen, symposia). Ten slotte zijn er ook glasdia's die vroeger gebruikt werden als didactisch materiaal. Onder meer de collectie van professor Van Oyen, een bioloog die in de jaren 1920 verschillende expedities naar Afrika ondernam, is in dit opzicht interessant. Een geautomatiseerde ontsluiting en digitalisering van de foto's is aan de gang. De Topografische collectie (<http://adore.ugent.be/topo/>) maakt deel uit van de museale fondsen van de Universiteitsbibliotheek. Ze bevat meer dan 40.000 historische postkaarten, foto's, knipsels en gravures van steden, gebouwen, landschappen, monumenten en kunstwerken in België uit het einde van de 19^e en het begin van de 20^e eeuw. De foto's zijn gegroepeerd op plaats en onderwerp. De collectie gaat terug op de verzameling Belgische Documentatie, in het begin van de 20^e eeuw opgezet met de bedoeling het Belgische culturele erfgoed te inventariseren. In 1970 werd een deel van deze collectie door het Koninklijk Instituut voor het Kunstpatrimonium aan het Hoger Instituut voor Kunstgeschiedenis en Oudheidkunde (НИКО)

in Gent geschonken. In 2000 werd de collectie overgebracht naar de Universiteitsbibliotheek waar ze in 2006 werd gedigitaliseerd.

Recollecting landscapes (www.recollectinglandscapes.be) is een project waarbij een aantal landschappen in Vlaanderen in een periode van een eeuw drie maal, vanuit hetzelfde camerastandpunt, werden gefotografeerd. Een eerste maal omstreeks 1900, een tweede maal in 1980 en een derde maal in 2003. De foto's bieden uniek materiaal om de transformatie van het Vlaamse landschap te bestuderen, vanuit verschillende wetenschappelijke disciplines. Aan het project werkten meerdere instellingen mee.

4.7.3. *Fonds Waxweiler. Institut de Sociologie ULB. Centre d'Histoire Economique et Sociale*

De collectie-Waxweiler vermelden we graag exemplarisch omdat het een mooi voorbeeld is van een collectie die compleet vergeten was en na meer dan een halve eeuw werd teruggevonden. Het betreft ongeveer 1600 glasdia's die rond de eeuwwisseling door professor Waxweiler, een der eerste sociologen, gebruikt werden als didactisch materiaal. De foto's werden eind jaren 1980 teruggevonden in de kelders van het Institut Solvay door professor Jean-Jacques Heirwegh. Ze bevatten onder andere een zeer mooie serie opnamen over arbeidsomstandigheden in het begin van de 20^e eeuw.

4.8. *Gemeentearchieven, lokale en regionale musea, heemkundige kringen*

In gemeentearchieven wordt al sinds enige jaren bijzondere aandacht besteed aan beeldmateriaal. Fotocollecties worden in dank aanvaard of aangekocht, ze worden gekoesterd en er wordt mee uitgepakt op tentoonstellingen en in publicaties. Het is vast en zeker geen toeval dat vooral vanuit de gemeenten of geografische entiteiten beeldbanken worden opgezet. Ze ontstaan meestal in samenwerkingsverband tussen gemeentearchieven, plaatselijke musea en heemkundige kringen. Ze lanceren oproepen naar particulieren om de beeldbank aan te vullen of om foto's te helpen duiden. Het belang van deze beeldbanken kan nauwelijks overschat worden: niet alleen zorgen ze voor de ontsluiting van visueel erfgoed, ze dragen ook in belangrijke mate bij tot het opsporen en conserveren ervan. Hun interactiviteit en toegankelijkheid stimuleren bovendien de erfgoedzorg en -beleving bij een zeer breed publiek.

4.8.1. *Brussel*

4.8.1.1. Stadsarchief Brussel

Het archief van de stad Brussel is zeker een van de rijkste in zijn soort. Jammer genoeg is voorlopig slechts een gedeelte van het archief, circa 20.000 foto's, ontsloten. Een gissing maken van de totale omvang van de collectie is dan ook onmogelijk.

We vinden er foto's van personen, het sociale leven, festiviteiten, het verenigingsleven en uiteraard stadsgezichten van Brussel en de randgemeenten: straten, burgerlijke en kerkelijke gebouwen, monumenten, fonteinen, parken, enz. De

oudste foto's dateren van omstreeks 1860. Het zijn foto's van Fierlants, Kämpfe, Géruzet, Ghémar. De collectie "oud Brussel", bestaande uit honderden glasnegatieven, gemaakt in opdracht van burgemeester Buls, sluit daar min of meer bij aan. Voorts is er een collectie fotopostkaarten "petits metiers" (dergelijke pittoreske plaatjes waren een tijdlang zeer populair). Er is ook een omvangrijke, nog niet ontsloten collectie glasnegatieven van De Graeve, één van de grootste uitgevers van postkaarten. Het belang van de collectie situeert zich vooral in de periode vóór 1914.

4.8.1.2. La Fonderie

La Fonderie bezit slechts weinig originele foto's. De meeste foto's zijn reproducties uit andere archieven, onder andere de bibliotheek van het Gemeentekrediet en het Stadsarchief van Brussel. Het zijn foto's over het industrieel erfgoed, arbeids- en leefomstandigheden, vanaf het einde van de 19^e eeuw. Er zijn ook een aantal actuele reportages over arbeid en huisvesting in het huidige Brussel.

4.8.2. *Vlaanderen*

4.8.2.1. Provincie Antwerpen

Beeldbanken

Beeldbank Hoogstraten

(www.hoogstraten.be/beeldbank/beeldbankhoogstraten.htm)

De beeldbank Hoogstraten bevat ruim 10.000 afbeeldingen (gravures en postkaarten inbegrepen) van Hoogstraten en zijn deelgemeenten Meer, Meerle, Meersel-Dreef, Minderhout en Wortel.

Regionale beeldbank Mechelen

De Regionale Beeldbank is een digitale verzameling van duizenden oude foto's, prentbriefkaarten, pentekeningen en ander beeldmateriaal van Mechelen, Lier, Heist-op-den-Berg, Duffel, Putte en Bonheiden. Ze is een initiatief van de Erfgoedcel Mechelen in samenwerking met het Stadsarchief Mechelen, het Stadsarchief Lier, het Gemeentelijk archief en heemkundig documentatiecentrum Heist-op-den-Berg, het Gemeentearchief Duffel, de Cultuurdienst van Putte en de Cultuurdienst van Bonheiden. Ze bevat duizenden foto's, prentbriefkaarten en ander beeldmateriaal van de voornoemde gemeenten. De aanwezigheid van het aartsbisdom maakt dat er naast de klassieke stadsbeelden ook foto's zijn van aartsbisschoppen, kardinalen, processies en andere kerkelijke aangelegenheden.

Beeldbank Schoten (www.beeldbankschoten.be)

Bewaarinstellingen

Stadsarchief Antwerpen (www.felixarchief.be)

Het stadsarchief van Antwerpen bezit een historisch rijk fotoarchief. Er bevinden zich ongeveer 50.000 foto's en bij benadering 13.000 glasplaten. Het zijn stadsbeelden, foto's van de haven, personen, gebeurtenissen, handel en nijverheid. De oudste foto's dateren van het midden van de vorige eeuw (Fierlants en andere). De foto's worden individueel beschreven in het Audiovisueel Archief (AVA). Een aanzienlijk deel van de collectie is online raadpleegbaar.

Daarnaast beschikt het stadsarchief ook nog over duizenden dia's en negatieven – meestal gemaakt in opdracht van de stadsdiensten – die slechts rudimentair ontsloten zijn.

MAS Museum aan de Stroom (www.collectieantwerpen.be)

Het MAS opent zijn deuren in 2010. Onder meer de collecties van het Etnografisch Museum, het Nationaal Scheepvaartmuseum en het Volkskundemuseum zullen er in ondergebracht zijn.

Stadsarchief Turnhout

Het stadsarchief van Turnhout bezit een collectie van circa 8000 foto's over zowat alle facetten van de Kempen. Raadpleging alleen mogelijk op afspraak en na goedkeuring van de aanvraag.

Ecomuseum en Archief van de Boomse Baksteen (EMABB)

Het museum bezit ongeveer 1500 foto's over het industriële verleden van de Rupelstreek, in het bijzonder de baksteennijverheid, vanaf het einde van de 19^e eeuw. De collectie is gedeeltelijk gecatalogiseerd en kan geraadpleegd worden op afspraak.

Gemeentearchief Burcht (Zwijndrecht) (www.beeldbankwaasland.be)

Het gemeentearchief van Burcht bezit een bescheiden fotocollectie die we echter graag exemplarisch vermelden omdat ze historisch erg interessant is. Het betreft het archief van John Tulpinck, een plaatselijke fotograaf, die verschillende aspecten van het dagelijkse leven in deze kleine Antwerpse gemeente fotografeerde, vanaf het einde van de 19^e eeuw tot de jaren 1930. Omdat ook het alledaagse werd gefotografeerd, wijkt deze collectie af van de klassieke collecties in de gemeentearchieven waarin we vooral het gebouwen- en monumentenpatrimonium, de plechtigheden en dergelijke terugvinden. De collectie Tulpinck is zeker niet uniek. Wellicht werden dit soort foto's ook in andere gemeenten gemaakt. Toch vinden we slechts weinig van dit soort collecties terug. Veel gaat verloren, raakt verspreid en versnipperd. Het feit dat het hier om een consistente, chronologisch en geografisch gedefinieerde collectie gaat, maakt het alleen maar interessanter. Afdrukken van de collectie worden ook bewaard in het Museum voor Fotografie te Antwerpen. De collectie is ook opgenomen in de Beeldbank Waasland.

4.8.2.2. Provincie Limburg

Beeldbanken

Beeldbank Haspengouw (www.erfgoedceltongeren.be)

De beeldbank Haspengouw is een samenwerkingsinitiatief tussen erfgoedcellen van Tongeren en Sint-Truiden. Verschillende gemeenten in Haspengouw zijn aangezocht om eraan mee te werken. De beeldbank is voorlopig nog niet online.

Bewaarplaatsen

Mijnstreekmuseum Limburg

Het Mijnstreekmuseum is vooral interessant omdat het archief van de NV Mijnen (het vroegere KS) er zich bevindt. Het zijn in hoofdzaak foto's genomen in opdracht van de mijn. Ze tonen niet alleen het werk in de mijn maar ook het sociale leven er rond, vanaf 1935 tot omstreeks 1985. De collectie is raadpleegbaar op afspraak, ontsluitingsinstrumenten zijn er voorlopig niet.

Gemeentearchief Genk

Het gemeentearchief Genk bezit het archief van de gewezen Genkse persfotograaf Johnny Harsch die onder meer bijzonder interessante foto's maakte van de staking in Zwartberg in 1968.

Heemkring "Het Heidebloemke" Genk

De heemkring bezit een collectie van circa 35.000 foto's. Voor een gedeelte vinden we er de klassieke beelden van het gebouwenpatrimonium, feestelijkheden, stoeten, enz. Verder zijn er collecties van de persfotografen Minders, Bienkens en vooral de foto's van de mijnen van Waterschei, Winterslag en Zwartberg. Alleen raadpleegbaar op afspraak.

4.8.2.3. Provincie Oost-Vlaanderen

*Beeldbanken*Musea Oost-Vlaanderen in Evolutie (MOVE) (www.museuminzicht.be)

MOVE is een initiatief van de Provincie Oost-Vlaanderen met als één van de basisdoelstellingen het registreren en ontsluiten van de Oost-Vlaamse museumcollecties via een centrale databank op het internet. Foto's zijn een belangrijk onderdeel van die collecties. Een 40-tal musea en heemkundige kringen uit de provincie werken mee (een overzicht van de deelnemende instellingen op de site).

Beeldbank Waasland (www.beeldbankwaasland.be)

De Beeldbank Waasland wordt gecoördineerd door de Erfgoedcel Waasland. Het Rijksarchief van Beveren, stads- en gemeentearchieven, bibliotheken en heemkundige kringen uit de regio zijn partners (overzicht op de site). De beeldbank presenteert regelmatig thematische tentoonstellingen uit de collectie.

Beeldbank Gent (www.beeldbankgent.be)

De beeldbank brengt foto's en ander beeldmateriaal over Gent virtueel samen. Voorlopig zijn dit de collectie van de Stedelijke Commissie voor Monumenten en Stadsgezichten uit het stadsarchief, de collectie Arnold Vander Haeghen uit het Huis van Alijn en een gedeelte van de collectie van het MIAT.

*Bewaarplaatsen*Stadsarchief Aalst (www.museuminzicht.be)

In het stadsarchief van Aalst bevinden zich enkele duizenden foto's. Het zijn vooral foto's die verzameld werden voor tentoonstellingen rond Daens, Louis-Paul Boon en het 19^e-eeuwse Aalst.

Museum van Deinze en de Leiestreek (www.museuminzicht.be)

De Leie was in het verleden inspiratiebron van talrijke kunstenaars. De sporen daarvan zijn in het museum duidelijk aanwezig. Daarnaast bezit het museum ook een meer documentaire verzameling over de streek. We vinden er foto's van kunstenaars, portretfoto's uit Deinze, foto's van verenigingen, van gebouwen en zichten van Deinze en omliggende gemeenten. De foto's worden ontsloten via de MOVE-catalogus.

Stedelijke Musea Dendermonde (www.museuminzicht.be)

De collecties van het stadsarchief en de stedelijke musea worden gezamenlijk beheerd. Het betreft circa 20.000 foto's, vanaf 1885 tot heden, voornamelijk van lokaal belang: straten en gebouwen, kunstpatrimonium, lokale gebruiken, personen. De foto's worden ontsloten via de MOVE-catalogus.

Stadsarchief Gent (www.beeldbankgent.be)

Het stadsarchief van Gent bezit een rijke fotocollectie van minstens 100.000 foto's. De foto's zijn verspreid over verschillende reeksen. Vooreerst is er de eigenlijke fototheek, daarnaast de collectie portretten, de collectie fotoprentkaarten (bestanden Minnaert en Storme) en ten slotte de ongetwijfeld interessante, maar voorlopig slechts zeer beperkt ontsloten bestanden van de gewezen persfotografen Geo Pieters en Henri De Jonghe. De collectie is grotendeels toegespitst op Gent, behalve het prentkaartenbestand Storme. Ook de collecties Pieters en De Jonghe overschrijden het strikt lokale.

Binnen het stadsarchief wordt ook de fotocollectie van de Stedelijke Commissie voor Monumenten en Stadsgezichten bewaard, met onder meer zeer interessante foto's van de Gentse arbeiderswijken en beluiken in het laatste kwart van de 19^e eeuw.

Stadsarchief Lokeren (www.museuminzicht.be, www.beeldbankwaasland.be)

Het stadsarchief Lokeren telt circa 3500 foto's. De collectie overstijgt het lokale belang door de aanwezigheid van (een gedeelte van) het fotoarchief van pater Longinus De Munter (1899-1992). De foto's worden ontsloten via de MOVE-catalogus.

Stedelijke Musea Ronse (www.museuminzicht.be)

De stedelijke musea bezitten een collectie van circa 16.000 negatieven. Er is onder andere een kleine collectie van de *Journal de Renaix* en van de plaatselijke fotograaf André Vandenbossche. Het zijn foto's over het textielverleden van de stad, de klassieke stadsgezichten, foto's van het sociale leven, alsook foto's van communiefeesten, huwelijken, enz. De foto's worden ontsloten via de MOVE-catalogus.

Stadsarchief Sint-Niklaas (www.beeldbankwaasland.be)

De collectie van het stadsarchief van Sint-Niklaas, in totaal circa 15.000 foto's, is vooral van lokaal belang. Het zijn foto's van gebouwen, plechtigheden en ontvangsten, en dergelijke meer. Het accent ligt op de periode na de Tweede Wereldoorlog.

Gemeentearchief en gemeentemuseum Temse (www.museuminzicht.be, www.beeldbankwaasland.be)

In het gemeentearchief en -museum bevinden zich respectievelijk circa 10.000 en 5000 foto's. De collectie overstijgt het lokale vlak door de aanwezigheid van het fotoarchief van de Boelwerf. De foto's worden ontsloten via de *move-catalogus*.

Voor de provincie Oost-Vlaanderen signaleren we ten slotte nog de aanwezigheid van kleinere collecties in het stadsarchief van Eeklo, het gemeentearchief van Maldegem en het stadsarchief van Oudenaarde.

4.8.2.4. Provincie Vlaams-Brabant

Stadsarchief Leuven

Ook Leuven bezit een historisch interessante collectie foto's waarvan de oudste (Fierlants) dateren van circa 1860. Recent werden de collecties Uytterhoeven en Sprengers verworven.

Erfgoedsite Tienen (www.erfgoedstitienen.be)

De Erfgoedsite Tienen omvat het Suikermuseum, het museum "het Toreke", het Hagelands Historisch Documentatiecentrum en het Stadsarchief. In het documentatiecentrum bevindt zich een beeldarchief met een omvangrijke collectie foto's in verband met Tienen en de gemeenten van Oost-Brabant. De collectie is gedeeltelijk geïnventariseerd en raadpleegbaar in de leeszaal. Kleinere collecties bevinden zich onder meer in de stadsarchieven van Diest en Hoeilaart.

4.8.2.5. Provincie West-Vlaanderen

Beeldbanken

Beeldbank West-Vlaanderen (www.beeldbankwest-vlaanderen.be)

De Beeldbank West-Vlaanderen is een initiatief van de Provinciale Bibliotheek, met de bedoeling de beeldcollecties van de Bibliotheek open te stellen voor een zo breed mogelijk publiek. Een groeiend aantal gemeenten neemt eraan deel. De beeldbank is opgesplitst in verschillende deelcollecties: de collectie West-Vlaanderen, de collectie kustergoed, de collectie vlas, de collectie Streuvels, de collectie Eerste Wereldoorlog en de collectie visserij.

Beeldbank Brugge (www.beeldbankbrugge.be)

De Beeldbank Brugge is een initiatief van de Erfgoedcel Brugge i.s.m. het Stadsarchief en de Dienst Monumentenzorg en Stadsvernieuwing. Ook andere instellingen en particulieren kunnen van het platform gebruik maken.

Beeldbank Ieper (www.ieperverbeeldt.be)

De Beeldbank Ieper verzamelt beelden van Ieper en zijn deelgemeenten Boezinge, Brielen, Dikkebus, Elverdinge, Hollebeke, Sint-Jan, Vlamertinge, Voormezele, Zillebeke en Zuidschote.

Beeldbank Oostende (www.beeldbankoostende.be)

De Beeldbank Oostende is een initiatief om de collecties van het stadsarchief digitaal ter beschikking te stellen van alle geïnteresseerden. Particulieren kunnen ook zelf foto's in de beeldbank plaatsen. Voor zover de foto's eigendom zijn van

de stad en er geen copyright op berust, kunnen ze gratis gedownload worden voor privégebruik.

Beeldbank Westhoek verbeeldt (www.westhoekverbeeldt.be)

“Westhoek verbeeldt” is een regionale beeldbank met bedreigd particulier beeldmateriaal over en in de zuidelijke Westhoek. Het wordt samen met vrijwilligers opgespoord, bewaard en ontsloten. Het is een project van de intergemeentelijke projectvereniging voor cultuur CO₇ in samenwerking met Erfgoedcel Ieper. De zeven deelnemende gemeenten zijn: Heuvelland, Ieper, Langemark-Poelkapelle, Poperinge, Vleteren, Zonnebeke en Mesen.

Beeldbank Zwinstreek (www.zwinstreek.eu)

De beeldbank wordt gecoördineerd door Sincfala, Museum van de Zwinstreek vzw, in samenwerking met een reeks partners: musea, bezoekerscentra en heemkundige kringen uit de Zwinstreek.

Bewaarplaatsen

Stadsarchief Brugge (www.beeldbankbrugge.be)

Het stadsarchief van Brugge telt circa 45.000 foto's. De collectie werd opgebouwd door schenkingen van verzamelaars (onder meer de collectie J.A. Rau), aankopen en schenkingen van fotografen (onder meer Brusselle-Traen) en uiteraard schenkingen van particulieren. Zoals in de andere stadsarchieven vinden we er op de eerste plaats stadsgezichten en foto's van het leven in de stad, vanaf ongeveer 1850 tot op heden.

Brugge door de lens. Foto's en fotografen, 1900-1918. Brugge, 1993.

Leven rond de fabriek. Honderd jaar sociale en culturele voorzieningen in Brugse bedrijven, 1897-1997. Brugge, 1997.

Stadsarchief Kortrijk

In het stadsarchief van Kortrijk bevindt zich onder meer het archief van persfotograaf Noël Samaille.

Stedelijke Musea Ieper

De stedelijke musea bezitten een collectie van circa 10.000 foto's, van 1848 tot heden. Behalve de gebruikelijke stadsgezichten is de collectie interessant omwille van de beelden van de verwoestingen tijdens de Eerste Wereldoorlog. De oudste foto's (tot de Eerste Wereldoorlog) staan op steekkaart, de collectie Antony en de foto's van het Imperial War Museum zijn geautomatiseerd ontsloten. Raadpleging alleen op woensdag en op afspraak.

Stadsarchief Oostende (www.beeldbankoostende.be)

Inclusief prentkaarten en glasnegatieven telt het stadsarchief van Oostende circa 10.000 foto's, op de eerste plaats met betrekking tot de kuststad zelf.

Kleinere collecties bevinden zich in het stadsarchief van Ieper, het gemeentearchief van Middelkerke, het Visserijmuseum van Oost-Duinkerke en het stadsarchief van Veurne.

4.8.3. *Wallonië*

4.8.3.1. Provincie Henegouwen

De fotocollecties in de gemeentearchieven van Bergen, Doornik, La Louvière zijn eerder bescheiden. Het Musée d'Histoire Militaire te Bergen bezit een aanzienlijke collectie foto's betreffende de Eerste en Tweede Wereldoorlog. In het Musée de la Vie Montoise bevinden zich enkele zeldzame foto's. Ook het Musée de Folklore "Leon Maes" te Moeskroen bezit een bescheiden collectie. De vereniging Archeologie Industrielle de Tournai, Section Photothèque bezit ongeveer 40.000 negatieven verkregen door schenkingen van fotografen, particulieren en door eigen diensten gerealiseerd. Het betreft beelden van straten en wijken van Doornik en omliggende, markante gebeurtenissen en actualiteiten vanaf 1900 tot heden. Raadpleging alleen op afspraak.

4.8.3.2. Provincie Luik

In de gemeentearchieven bevinden zich nauwelijks foto's.

4.9. *Bedrijfsarchieven*

Met de bedrijfsarchieven bevinden we ons volledig op privéterrein. Een opsomming geven is uiteraard onbegonnen werk. Toch willen we dit terrein even aanraken omdat we uit ervaring weten dat bedrijven echte schatkamers kunnen zijn op het gebied van fotoarchieven. Sommige bedrijven besteden er absoluut geen aandacht aan, andere bedrijven hebben zelfs een heus museum (dit is bijvoorbeeld het geval bij Tabacofina Vander Elst in Merksem). Enkele bedrijfsarchieven kwamen in publieke of private archiefcentra terecht en zijn daar raadpleegbaar, onder andere het archief van Bekaert en de Boerenbond (KADOC), de Boelwerf (Gemeentearchief Temse), de NV Mijnen (Mijnstreekmuseum Beringen). Exemplarisch vermelden we nog het fotoarchief van FEDECHAR, de Belgische Steenkoolfederatie. Het archief bevat een 1000-tal foto's over de steenkoolwinning in België, voornamelijk de periode 1945-1960. Ze tonen niet alleen het werk in de mijnen, maar ook het leven en wonen in de arbeiderswijken, de komst van de eerste gastarbeiders uit Italië en Spanje, enz. Het archief is overgebracht naar het Rijksarchief in Hasselt, waar zich ook de geschreven archieven bevinden.

4.10. *Krantenarchieven*

Alle kranten hebben een eigen en meestal zeer uitgebreid fotoarchief. Dit archief is niet uitgebouwd in functie van het publiek maar voor eigen gebruik. In sommige gevallen worden derden toegelaten, in andere gevallen niet. Er is geen duidelijke lijn. Onder meer door de auteursrechtenproblematiek is er eerder een tendens tot afschermen dan tot openstellen. Bij wijze van voorbeeld belichten we het fotoarchief van *Le Soir*, dat in ieder geval toegankelijk is en tevens het oudste en wellicht meest omvangrijke. In 1909 publiceerde *Le Soir* voor het eerst foto's in de krant en haalde daarmee een Belgische primeur. Het huidige archief telt meer dan één miljoen foto's. Ze zijn gerangschikt per onderwerp en per persoon. Bezoekers kunnen de foto's ter plaatse inkijken, de opzoekingen gebeuren evenwel door het personeel.

Sommige krantenarchieven of gedeelten ervan kwamen in openbare instellingen terecht en zijn daar te raadplegen. Dit is onder meer het geval voor de archieven van de *Gazet van Antwerpen* (FotoMuseum Antwerpen) en de archieven (of althans een gedeelte ervan) van *Vooruit* en *Volksgazet* (AMSAB-ISG). Het Liberaal Archief neemt selectief foto's op uit het fotoarchief van *Het Laatste Nieuws*.

4.11. Agentschappen en fotografen

De archieven van agentschappen en fotografen zijn wellicht nog belangrijker dan de krantenarchieven. Wat echter geldt voor de krantenarchieven, geldt nog meer voor de agentschappen. Het produceren en verkopen van foto's is hier de bestaansreden of de broodwinning. De meeste agentschappen zijn niet toegankelijk voor het publiek. Indien men er toch terecht kan, kan dit meestal alleen na opgave van een concreet onderwerp, dat door de medewerkers wordt opgezocht. Bovendien wordt verwacht dat de foto's worden gepubliceerd en dat daar copyright voor wordt betaald. Toch kunnen we agentschappen niet over het hoofd zien. Ze zijn kwantitatief en kwalitatief te belangrijk. Sommige van deze archieven, vooral dan van plaatselijke fotografen of persfotografen, komen in publieke archiefcentra terecht. Verschillende gemeentearchieven namen reeds dergelijke collecties op.

Om een idee te geven van de omvang en het belang van dit soort archieven belichten we exemplarisch het agentschap Belga, opgericht in 1948. Hoewel we er ook oudere (aangekochte) foto's vinden, ligt de nadruk op de periode na de Tweede Wereldoorlog. Het archief van de laatste jaren is uitsluitend digitaal. De foto's uit de periode 1970 tot omstreeks 2000 bestaan hoofdzakelijk uit dia's (circa 200.000), die grotendeels werden gedigitaliseerd. Daarnaast is er het oudere zwart-wit archief met circa 3 miljoen foto's, alfabetisch geordend op thema en op persoonsnaam. Ten slotte zijn er ook nog eens 300.000 negatiefbladen (een film per blad). Er is een kleine leeszaal waar de bezoeker foto's kan doornemen. Na opgave van het gezochte onderwerp worden de dozen door het personeel aange-reikt.

